

Riksadvokaten
Postboks 8002 Dep.
0030 OSLO

Vår ref:
23/00540-3

Saksbehandler:
Elin Saga Kjørholt

Dato:
23. juni 2023

Høringssvar fra Barneombudet - retningslinjer for politiavhør av barn og særlig sårbare personer som er mistenkt i en straffesak

Vi takker for muligheten til å kommentere på arbeidet som er gjort med utvikling av retningslinjer for avhør av mistenkte barn og ivaretagelse av deres straffeprosessuelle rettigheter, samt notat om forsvarerbistand og veileder for gjennomføring av avhør av mistenkte barn.

Vårt mandat omfatter å overvåke at myndighetene ivaretar barns interesser, følge med på lovgivning til vern om barns interesser og foreslå tiltak som kan styrke barns rettssikkerhet. Vi har i denne egenskap fulgt fagfeltet barn i konflikt med loven tett over mange år, og har i lang tid påpekt overfor myndighetene at barns straffeprosessuelle rettigheter ikke er godt nok ivare tatt. Vi har ved flere anledninger spilt inn at Norge på dette feltet ikke lever opp til internasjonale standarder.¹

Barneombudet har ikke spesialisert kunnskap om avhør av barn. Vi kommenterer retningslinjene på bakgrunn av de juridiske forpliktelsene som ligger i Norges menneskerettslige forpliktelser, andre grunnleggende rettssikkerhetsprinsipper og de hensyn som gjelder for barn som en særlig sårbar gruppe. Vi vil også forsøke å tilføre kunnskap om barnas virkelighet slik vi kjenner den fra vårt arbeid, og våre samtaler med ungdom i konflikt med loven.

Uttalelsen behandler først to overordnede punkter. Kommentarene følger deretter retningslinjens inndeling i kapitler.

Om barns særlige rettigheter

Menneskerettighetene setter klare standarder for individets rettigheter i straffeprosessen. Av hensyn til barns særlige sårbarhet er det utviklet egne regler for barn. Barneombudet vil fokusere på de rettighetene som gjelder spesielt for barn og hvilke hensyn de er ment å ivareta.

¹ Se for eksempel Barneombudets høringssvar (2020) til konfliktrådsloven, straffeloven, straffeprosessloven: <https://www.barneombudet.no/vart-arbeid/hoyringssvar/forslag-til-endringer-i-konfliktradsloven-straffeloven-straffeprosessloven>

FNs barnekonvensjon er norsk lov med forrang foran annen lovgivning.² Konvensjonen har detaljerte regler om rettigheter for barn i konflikt med loven i artikkel 37 og 40. FNs barnekomité, som overvåker konvensjonen, gir generelle kommentarer om hva forpliktelsene i konvensjonen innebærer. Komiteen har utviklet to generelle kommentarer knyttet til reglene om barn i konflikt med loven. Den siste oppdaterte kommentaren er fra 2019.

Alle regler og tiltak skal ses på bakgrunn av prinsippet om barnets beste som et grunnleggende hensyn som er fastsatt i barnekonvensjonen artikkel 3 og i Grunnloven § 104. Reglene skal ivareta at barn er under utvikling og har behov for særlig veiledning og beskyttelse av sine rettigheter. Disse hensynene mener vi burde vært løftet bedre frem i retningslinjene og i forsvarernotatet, se nedenfor.

FNs barnekonvensjon artikkel 12 gir barn rett til å bli hørt i alle saker som vedrører dem. Barneombudet har snakket med mange unge i konflikt med loven som har meninger om hvordan de har blitt ivaretatt i straffeprosessen og hva som burde vært bedre. Vi kan ikke se at ungdoms egne erfaringer og råd er del av den kunnskapen som ligger til grunn for retningslinjene. Dette mener vi er uheldig, og ikke i tråd med statens forpliktelse etter artikkel 12.

Det vil fortsatt være behov for endringer i lovverket

Barn er en sårbar gruppe. Denne sårbarheten er særlig fremtredende i møte med politiet og straffeprosessen. Barn har behov for tilpasset informasjon, støtte fra voksne, tilrettelegging av avhør og en forsvarer til å ivareta sine rettigheter på alle stadier i straffeprosessen.

Barneombudet er positive til at Riksadvokaten utvikler retningslinjer for avhør av mistenkte barn og veiledning om oppnevning av forsvarer. Vi mener imidlertid at dette ikke er tilstrekkelig for å ivareta de særskilte rettighetene barn i konflikt med loven har, jf. FNs barnekonvensjon artikkel 40. Etter vårt syn vil ikke retningslinjene som nå utarbeides kunne innfri de krav som følger av barnekonvensjonen fordi dagens lovverk, etter vår vurdering, ikke åpner for en tilstrekkelig praksisendring.

Barneombudet mener prinsipielt at sentrale rettsikkerhetsgarantier for barn bør reguleres loven, og ikke kun i retningslinjer. Vi ønsker også å understreke at straffeprosessloven ikke bare angår politi og påtalemyndighet, men berører andre sektorer som barnevern og helsevesen. Dette taler for at rettighetene bør komme frem av lovverket.

Vi har tidligere fremmet behovet for en sterkere regulering av rettssikkerheten til barn i konflikt med loven i straffeprosessloven, blant annet gjennom vårt innspill til stortingsmelding om ungdomskriminalitet³ hvor Barneombudet uttaler:

«Bedre tilpassing av strafferetten til ungdoms behov og rettigheter I arbeidet med forslag til ny straffeprosesslov, påpekte vi i vår høringsuttalelse at det hadde vært fornuftig å samle reglene som

² Menneskerettsloven 21. mai 1999 § 3

³ Innspill til stortingsmelding om ungdomskriminalitet (2021): <https://www.barneombudet.no/vart-arbeid/brev-til-myndighetene/innspill-til-stortingsmeldingen-om-ungdomskriminalitet>

gjelder barn og unge i et eget kapittel i den nye loven. Dette vil være i tråd med FNs barnekomités anbefaling i sin generelle kommentar nr. 24, der komiteen anbefaler et eget rettssystem for barn, med egne regler og spesialiserte aktører. Et eget kapittel om mindreårige vil kunne ha stor betydning for unge lovbyrteres rettssikkerhet. Gjennom å samle reglene, gjøre regelverket enklere og mer oversiktlig vil man hjelpe både ungdommer, rettsanvendere og verger.»

Barneombudet ber Riksadvokaten om å ta et initiativ overfor Justis- og beredskapsdepartementet til at mistenkte barns grunnleggende rettigheter fremgår direkte av straffeprosessloven.

Kommentarer til kapittel 2 Om retningslinjene

For at retningslinjene skal kunne sikre bedre rettssikkerhet for mistenkte barn, er det i tillegg viktig at ansatte i politiet og påtalemyndigheten får tilstrekkelig opplæring, kursing og/eller utdanning om barns særlige sårbarhet og rettigheter for å kunne sikre god etterlevelse av regelverket. I dag stilles det ikke krav til at etterforskere får annen opplæring enn det som inngår i den obligatoriske avhørsopplæringen på Politihøgskolen. Politiets avhørsmetodikk, KREATIV, er i all hovedsak rettet inn mot voksne og har lite fokus på barns særlige sårbarhet og forståelse for avhørssituasjonen.⁴

I en evaluering av den barnefaglige kompetansen i utlendingsforvaltningen, trekkes ulike implementeringstiltak frem som suksesskriterier for at tekstlige verktøy, som retningslinjer og veiledere, skal få ønsket virkning.⁵ Politihøgskolen og Statens barnehus har kompetanse som kan benyttes til slik opplæring dersom distriktene prioriterer å sende folk på kurs.

Kommentarer til kapittel 3 Rettslige utgangspunkter

Retningslinjene gjennomgår i pkt. 3.2 de særlige reglene for avhør av barn og særlig sårbare personer som er mistenkt i en straffesak. Straffeprosessloven gir disse særlige reglene:

- Vergene skal så vidt mulig underrettes om avhøret og skal som hovedregel gis anledning til å være til stede og til å uttale seg.
- Forsvarer skal oppnevnes når særlige grunner taler for det.
- Barnevernstjenesten skal så vidt mulig underrettes om avhøret, med mindre saken er av bagatellmessig art.

Formuleringene som hovedregel, når særlige grunner taler for det og så vidt mulig, åpner for stor grad av skjønn. Dette mener Barneombudet er uheldig.

Riksadvokatens gjennomgang av praksis viser for eksempel at barn ikke får oppnevnt forsvarer i en høy andel av sakene.⁶

⁴ Buseth, Sigrid (2020), «En studie av 15 år gamle barn og deres forståelse av mistenktes rettigheter i politiavhør. URL: https://phs.brage.unit.no/phs-xmlui/bitstream/handle/11250/2684018/master_Buseth.pdf?sequence=1&isAllowed=y

⁵ Lillevik et. al (2021), «Barnefaglig kompetanse i utlendingsforvaltningen». Fafo-rapport 2021/34. URL: <https://www.fafo.no/images/pub/2021/20801.pdf>

⁶ Riksadvokaten (2018), «Statsadvokatenes kvalitetsundersøkelse 2018: voldssaker med frist»: <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2018/11/Riksadvokatens-skriftserie-2-2018-Statsadvokatenes-kvalitetsunders%C3%B8kelse-2018-Voldssaker-med-frist.pdf>

Etter Barneombudets syn er det behov for å stramme inn på disse reglene for bedre å sikre barns rettigheter og barns rettsikkerhet.

Det er positivt at retningslinjene også trekker frem Grunnloven § 104 om barns rettigheter og FNs barnekonvensjon, samt har lagt inn referanse til Nasjonal retningslinjer for politiets møter med barn. Teksten forklarer i en setning at Grunnloven bestemmer at «*Ved alle handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn*». Vi mener dette burde vært behandlet mer inngående. Erfaringsmessig har politi og påtalemyndighet generelt ikke tilstrekkelig innsikt i barns utvikling og de særlige hensyn som gjør seg gjeldende for et barn i møte med politiet. Forståelse for barnets situasjon, modenhet og hvordan man best snakker med et sårbart barn er helt sentral for å kunne ivareta både barnets beste og de særskilte rettighetene barn har, jf. FN barnekonvensjon artikkel 40. Barn kan ofte møte ansatte i politiet som ikke har kompetanse til å vurdere konsekvenser for et barn og dermed gjøre en god nok vurdering av barnets beste. I retningslinjenes pkt. 4.4 gis en svært kort beskrivelse av hva Grunnlovens krav kan innebære. En slik kort beskrivelse i ett kapittel av retningslinjene er imidlertid langt fra nok.

Barneombudet mener at retningslinjene på en pedagogisk måte må forklare hvordan forpliktelsen til å vurdere hva som er til barnets beste gjelder i *alle* avgjørelser knyttet til *alle* deler av politiets og påtalemyndighetens arbeid med en straffesak; etterforskning, avhør, underrettelse/oppnevning av verge og oppnevning av forsvarer. Hvordan barnets beste skal være et grunnleggende hensyn i alle vurderinger, må forklares gjennomgående i retningslinjene.

Kommentarer til kapittel 5 Forsvarer

Vi har valgt å knytte kommentarene om forsvarer direkte til notatet om oppnevning av forsvarer, se nedenfor.

Kommentarer til kapittel 6 Verger

Retningslinjene gjennomgår de særlige reglene som omhandler vergers rett til å være til stede under avhøret. Etter vårt syn fremstår teksten i kapittelet sparsommelig og gir begrenset veiledning med hensyn til hvordan lovverket skal forstås og praktiseres.

Barneombudets innsyn i straffesaker der barn var fengslet viste at mange av ungdommene hadde verger som ga lite hjelp og veiledning.⁷ Noen ungdommer velger også bort å ha verge til stede når de har kontakt med politiet, av ulike grunner. Skal retningslinjene fungere som et pedagogisk arbeidsverktøy bør den gi mer utfyllende informasjon om hvordan politiet skal forholde seg til at verger fungerer på ulikt nivå. Retningslinjen bør også gi veiledning om hvordan man kan sikre god og tilpasset informasjon til verger. Tilpasset informasjon innebærer eksempelvis at informasjonen som gis tilpasses kulturelle og språklige forhold, slik at vergen opplever informasjonen som tilgjengelig og relevant.

⁷ Barneombudets straffesaksprosjekt: <https://www.barneombudet.no/vart-arbeid/brev-til-myndighetene/funn-etter-gjennomgang-av-saker-der-barn-er-fengslet-i-perioden-2016-2019>

Barneombudet mener at det bør være en klar hovedregel at verge skal være til stede og uttale seg under avhør, med mindre dette strider mot hensynet til barnets beste. Som nevnt under kapittel 3 bør det tydelig komme frem av retningslinjen at barnets beste skal vurderes både ved underretning av verge, spørsmål knyttet til juridisk bistand og når vergen er tilstede under avhør.

FNs barnekomite anbefaler at mistenkte barn over 15 år selv bør få muligheten til å ivareta sine rettigheter, på samme måte som fornærmede i straffesaker. I noen tilfeller vil det for eksempel være til barnets beste å ikke involvere verger. Det kan handle om at barna har det vanskelig hjemme, mange har opplevd traumatiske hendelser i barndommen, eller fordi foreldrenes tilstedeværelse under avhør kan være til hinder for at ungdommene ønsker å dele sensitiv informasjon. Dette er kunnskap og perspektiver som bør oppstilles i en retningslinje, og som dermed kan gi god veiledning.

Kommentarer til kapittel 7 Forholdet til barneverntjenesten

Barneombudet mener det er behov for mer inngående veiledning for når barneverntjenesten skal involveres i saker der barn er mistenkt for en straffbar handling. Dette adresserer ikke utkastet til veileder i tilstrekkelig grad, og vi håper Riksadvokaten vil se nærmere på dette i det videre arbeidet.

Barneombudet mener det sentrale i ungdommens møte med politiet er at de har voksne som ivaretar deres interesser. Når forsvarer og/eller en velfungerende verge er på plass, vil dette redusere behovet for barneverntjenestens involvering i politiets avhør av den mindreårige mistenkte. Dette er ytterligere ett argument for å styrke reglene om mindreåriges rett til verge og forsvarer når de er mistenkt i en straffesak.

FNs barnekomite sier at barn som mistenkes i straffesaker bør få støtte av foreldre, verger eller en «annen passende voksen» under avhør. I EU-direktivet står det at barn som ikke har valgt «en passende voksen» til å få informasjon om straffesaken og avhøret, skal sikres dette gjennom at myndighetene, herunder politiet, foretar en vurdering av hvem som best kan ivareta barnets interesser under avhør.⁸ Etter vårt syn er det ikke gitt at en representant fra barneverntjenesten er den «passende voksen» som er best egnet til å ivareta barnets interesser under avhøret. De internasjonale kildene synes også å i større grad å anse foreldre, verger og forsvarere som de mest egnede «passende voksne» til å bistå barnet under avhør. Slik vi ser det bør barneverntjenestens rolle i all hovedsak være å sikre god ivaretagelse av barnet i etterkant av avhøret dersom det fremkommer opplysninger som gir grunn til bekymringer.⁹

Kommentarer til kapittel 8 Planlegging og gjennomføring av avhøret

Det er positivt at det settes som et minimum at etterforskningsledelsen og avhører har obligatorisk årlig opplæring om avhør av mistenkte barn. Barneombudet er imidlertid bekymret for om det vil være

⁸ Directive (EU) 2016: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0800>

⁹ Øystese, Gina (2021): «Avhør av mistenkte barn – en rettspolitisk vurdering av mistenktes barns rettigheter under avhør, i lys av våre internasjonale forpliktelser: <https://www.duo.uio.no/handle/10852/91852> (master).

praktisk gjennomførbart i alle landets politidistrikter. Vi ber arbeidsgruppen for retningslinjene og forsvarernotatet redegjøre for situasjonen overfor departementet slik at eventuelle tiltak kan iverksettes for å sikre tilstrekkelig spesialisert kompetanse i alle politidistrikt.

Barn i konflikt med loven møter fortsatt politiansatte med begrenset trening, kompetanse og kunnskap om barn og barns utvikling. Barneombudet har i andre sammenhenger, blant annet i vår høringsuttalelse til ny straffeprosesslov fra 2017, gitt uttrykk for at det er behov for å løfte den barnefaglige kompetansen i politiet for å styrke oppfyllelsen av barns rettigheter.¹⁰ Ved manglende kunnskap om barns særlige sårbarhet skjerpes behovet for tydelige rammer, som et regelverk som gir god veiledning og godt faglig støttemateriell. Dette kan sikre bedre etterlevelse av FNs barnekonvensjon artikkel 40 om behandling av straffesaker og Grunnloven § 104 om at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle avgjørelser som gjelder barn.

Retningslinjene omtaler undersøkelse av mistenktes sårbarhet. Barneombudets innsyn i straffesaker der barn er fengslet viser at mindreårige i de mest alvorlige sakene i en stor andel av sakene er i ekstra sårbare situasjoner. Dette vil ikke nødvendigvis avdekkes med det samme, det er derfor viktig at det gjøres grundige undersøkelser med personer som kjenner barnet godt. Kompetanse fra barnehusene kan også være en viktig ressurs i vurderingen. Det må være et moment i vurderingen om barnet har velfungerende verge eller ikke, og om barnet har en dårlig omsorgssituasjon (særlig over tid). Barneombudets innsyn viste at en stor andel av barn i fengsel hadde registrert saker om vold i nære relasjoner når de var små. Om barnet har vært utsatt for vold i nære relasjoner må utgjøre en særlig faktor i vurderingen av sårbarhet.

Ved gjennomføring av avhøret er føringen at «vergen bør normalt være til stede». Dette mener vi er for svakt. Hovedregelen bør være at verge skal være til stede, med et unntak for tilfeller der det kan anses at det er til barnets beste at vergen ikke er til stede. Dersom barnet ikke har en velfungerende verge, bør det oppnevnes en setteverge som kan ivareta barnets interesser. Dette gjelder særlig i tilfeller der barnet ikke har forsvarer.

Kommentarer knyttet særlig til bruken av barnehus

Slik vi leser retningslinjene omtaler denne kun dagens praksis knyttet til avhør av mistenkte barn. Barnehusenes mandat omfatter i dag ikke avhør av mistenkte barn og det er opp til hvert enkelt distrikt hvilken praksis som gjelder. Dette bidrar ikke til en likeverdig praksis for barn som avhøres av politiet som mistenkt. Evalueringen av barnehusene anbefalte å ta avhør av mistenkte barn inn i barnehusene. Etter hva vi forstår følger Justisdepartementet opp denne evalueringen gjennom opptrappingsplanen mot vold i nære relasjoner som er ventet til høsten.

Det er mye som taler for at de mest sårbare mistenkte i de mest alvorlige sakene bør bli avhørt på barnehus. Det må imidlertid gjøres en avgrensning i når avhør på barnehus er hensiktsmessig, særlig fordi kapasiteten på barnehusene er begrenset og flere barnehus er presset på ressurser.

¹⁰ Barneombudets hørings svar til NOU 2016: 24 Ny straffeprosesslov:

<https://www.barneombudet.no/uploads/documents/Barneombudet-mener/Horingssvar/2017/Horing-Ny-straffeprosesslov.pdf>

I «evalueringen av statens barnehus 2021» blir det anbefalt at målgruppen til barnehusene utvides til å også gjelde mistenkte barn.¹¹ Selv om vi antar at oppfølging av dette arbeidet ligger utenfor mandatet til dette arbeidet, anbefaler vi likevel å innta i retningslinjen at dersom et barn oppfyller definisjonen av særlig sårbar person i utkastet punkt 2.3, skal avhøret enten gjennomføres ved Statens barnehus eller så skal den barnefaglige kompetansen som barnehusene besitter brukes. Uten at vi har særlig kompetanse på avhør av barn, har vi vanskelig for å se at særlig sårbare barn gjennomgående kan ivaretas forsvarlig uten en slik ordning.

Kommentarer til kapittel 9 Særlig om politiarbeid på stedet

Ved avhør på stedet er verge eller forsvarer som utgangspunkt ikke tilgjengelige. Barn som er mistenkt for en straffbar handling har egne rettigheter som skal beskytte grunnleggende rettsprinsipper. Fravær av forsvarer eller støtte av fra voksne som forstår hva avhørsprosessen innebærer, øker risikoen for at barn i konflikt med loven får satt sine rettigheter under press.

Advokatforeningen skriver i sitt høringsinnspill til Politimeldingen i 2019 at «terskelen for å pågripe mindreårige i praksis er for lav, samt at barn og unge under pågripelsen ikke behandles samsvar med arrestinstruksens krav».¹²

Tall fra Riksadvokaten viser at mistenkte mindreårige i voldtektssaker avhøres på stedet i 30 prosent av disse sakene.¹³ I rapporten trekkes det frem at et ikke ubetydelig antall avhør gjennomføres uten at barna får støtte eller bistand fra verger, forsvarer eller en annen trygg voksen.

«Politiarbeid på stedet» er en metode som benyttes for å raskt igangsette etterforskning og sikre bevis. På generelt grunnlag er Barneombudet bekymret for at mistenkte barns rettigheter ikke blir godt nok ivaretatt som følge av mangelfull barnefaglige kompetanse hos politi og påtalemyndigheten, samt tidspress og konkurrerende oppgaver på stedet.

Føringene er at verge «så vidt mulig» skal underrettes og at politiet kan avtale med barnet og vergen å foreta avhør dersom det anses «forsvarlig». Vi savner en grundig vurdering av om dette er tilstrekkelig for å ivareta barnets rettssikkerhet. Vi har snakket med barn og unge som sier de har svart på spørsmål fra politiet uten at de har forstått hva dette innebærer. Noen har også takket nei til å tilkalle foreldre eller verger fordi de frykter represalier. Dette kan føre til at barn og unge frasier seg rettigheter som de ikke forstår rekkevidden av. Dette samsvar med annen kunnskap på feltet som viser at justissektoren har et stort forbedringspotensial når det gjelder å ivareta barns og verger behov for tilpasset informasjon gjennom hele straffesakskjeden.¹⁴

¹¹ NOVA (2021), evaluering av statens barnehus:

<https://www.oslomet.no/forskning/forskningsprosjekter/evaluering-statens-barnehus>

¹² Advokatforeningens høringsinnspill til Politimeldingen: <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Horing/horingsinnspill/?dnid=14276&h=10004210>

¹³ Riksadvokaten (2020), «Statsadvokatenes kvalitetsundersøker 2020: prioriterte voldtektssaker».: <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2020/06/Nasjonal-rapport-Kvalitetsunders.pdf>

¹⁴ Se blant annet Nordlandsforskning (2019), «Mellom straff og hjelp»:

<https://www.nordlandsforskning.no/sites/default/files/files/NF-rapport%202-2019.pdf>

I retningslinjen står det, som nevnt, at det kan gjøres avtale med barnet og vergeren om at avhøret gjennomføres uten verge til stede «så fremt det anses forsvarlig». Det hviler et stort ansvar på politiet for å sikre at de operative politibetjentene har kunnskap og forståelse for barnas situasjon og hvordan man best snakker med et sårbart barn for å ivareta deres grunnleggende rettsikkerhetsgarantier. Som tidligere påpekt savner Barneombudet at retningslinjen stiller tydeligere krav til god informasjon til barn og verger.

Retningslinjen gir kortfattet informasjon om «forsvarer ved avhør på stedet». Det er grunn til å tro at det i de fleste tilfeller vil være urealistisk for forsvarer å kunne stille fysisk i avhøret på kort varsel. I retningslinjen står det at «dersom forsvarer ikke kan komme fysisk til stede og det anses forsvarlig, kan det legges til rette for at forsvarer deltar i avhøret via telefon». Barneombudet mener denne formuleringen er for vag, og at den bør behandles mer inngående. Dersom lovbruddet ikke er av bagatellmessig art og sakens karakter taler for at den mindreårige har behov for støtte eller juridisk bistand for å fullt ut forstå hva avhørsprosessen innebærer, mener vi at ordlyden i retningslinjen burde endres fra «kan» til «bør» eller «skal» «(...) legge til rette for at forsvarer deltar i avhøret via telefon».

Kommentarer til notatet om forsvarerbistand

Slik vi ser det vil notatet bidra som en veiledning til hvilke hensyn som må legges til grunn i praktiseringen av dagens regelverk. I det følgende kommenterer vi forhold vi mener burde blitt tydeligere behandlet i lys av barnekonvensjonens krav.

Ivaretagelse av mistenkte barns rettigheter forutsetter at politiet og påtalemyndighetens tjenestepersoner er særlig oppmerksomme på de særlige hensyn som vurderes når barn mistenkes i en straffesak. Riksadvokatens kvalitetsundersøkelse av prioriterte voldssaker fra 2018 viser at mistenkte barn kun hadde forsvarer til stede i kun 4 prosent av de 51 avhørene som var tatt i initialfasen.¹⁵ I tilsvarende undersøkelse fra 2020 konkluderes det med at «det er et forbedringspotensial når det gjelder forsvareroppnevning etter politiets initiativ for mistenkte/siktede under 18 år». Barneombudet mener dagens kunnskapsgrunnlag skjerper behovet for at det iverksettes konkrete tiltak for å sikre god implementering av retningslinjer og notat om forsvarerbistand. Vi mener det vil være behov for at notatet gjøres kjent utover en regulær utsendelse fra Riksadvokaten. Vi mener det også vil være behov for å gjøre notatet kjent for andre aktører i straffesakskjeden slik at veiledningen er kjent og vurderingene kan overprøves der det er behov for dette.

Forsvarernotatet bærer språklig preg av å være et juridisk dokument. Sakene om unge i konflikt med loven vil ha aktører involvert som ikke er jurister, for eksempel verger eller forebyggende tjenester som bistår barnet. Disse aktørene vil også ha behov for å forstå når en ungdom vil ha krav på forsvarer. Notatet bør i større grad også utformes til å nå denne målgruppen.

På samme måte som med retningslinjene mener vi at barns særlige sårbarhet burde vært fremhevet, sammen med vilkåret om at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn i alle avgjørelser. Maktubalansen i barns møte med politiet er stor, og barn som allerede er sårbare settes en særlig sårbar situasjon. Slik reglene om forsvarer er i dag, gir de stort rom for skjønn. Dette skjerper kravet til en nøye

¹⁵ Se referanse i fotnote 6.

vurdering av når barnet bør ha en forsvarer tilstede. Det er viktig at også dette notatet inneholder informasjon som sikrer forståelse for at barn skal vurderes annerledes enn voksne.

Notatet oppstiller i pkt. 2 opp vilkår som gir særlig grunn til å oppnevne forsvarer for en mindreårige mistenkt i en straffesak. Her omtales i stor grad momenter om alvorlighet og forventet straffeutmåling. Det mener Barneombudet blir for snevert. Både punkt 2, 3, 5 og 6 er særlig relevante for barn som en sårbar gruppe med et stort behov for veiledning og ivaretagelse i møte med politiet. Dette burde vært fremhevet. Vi kan ikke se at det er gjort en vurdering av momentlisten, om den er hensiktsmessig og fungerer etter forutsetningene overfor sårbare barn, og i hvilken grad den er uttømmende.

«Kan-regelen» og vurderingene som gjøres av «særlige grunner» er i dag avgjørende for når barn som er mistenkt i en straffesak får oppnevnt en forsvarer. Det burde vært vurdert om dagens regler og dagens praksis ivaretar barns rettssikkerhet godt nok.

Det er domstolen som avgjør spørsmålet om forsvarer, men det er påtalejuristen som tar stilling til om spørsmålet skal fremmes. Det er dermed påtalejuristen som sitter med ansvaret for å vurdere spørsmålet i utgangspunktet. Det er viktig at dette skjønnet utøves på en god måte. Her burde det vært vurdert hvilken kompetanse som er nødvendig for påtalejuristen og hvordan politiet skal sikre denne type kompetanse hos sine ansatte.

Den nedre grensen for oppnevning av forsvarer er i prinsippet «bøtesaker» hvor særlige grunner sjelden vil få gjennomslag, men det kreves også her en konkret vurdering. Også her er det viktig å understreke at det vil være viktig å vurdere om barnet har en velfungerende verge. Dette spørsmålet må også være avgjørende i «øvrige saker» der det ikke foreligger noen presumpsjon for oppnevning av forsvarer. Det må fremheves i forsvarernotatet at det skal tillegges vekt om barnet har en velfungerende verge eller ikke.

For regler om forsvarer for de under 15 år finnes lite praksis og dette beskrives som et åpent spørsmål. Også her fremheves alvorlighetsgrad, samt fare for tvangsplassering etter barnevernsloven. Notatet sier ellers at det «skal en del til», men at barnets alder og utvikling skal tillegges vekt. Barneombudet ønsker her å påpeke at mindre barn er særlig sårbare i møte med politiet og at dette taler for at de bør ha støtte av en som kjenner regelverket. Også her vil det være avgjørende om barnet har en velfungerende verge.

Barns adgang til å gi avkall på forsvarer, bør brukes med forsiktighet. Dette bør gjenspeiles i notatet. Barneombudet har hatt samtaler med ungdom som har gitt avkall på forsvarer uten å forstå hva dette innebærer. Det bør utarbeides informasjon som er tilpasset ungdom. Barneombudet understreker at dette må gjøres i samarbeid med ungdom som har erfaringer fra tilsvarende situasjoner.

Det foreligger en plikt for politi og påtalemyndighet til fortløpende å vurdere behovet for forsvarer. Dette krever kompetanse om barns sårbarhet og barns utvikling, ref. over. Det bør lages en plan for hvordan dette skal sikres i alle distrikter.

Med vennlig hilsen

Torggata 2-4,
0181 Oslo

Postboks 8889 Youngstorget,
0028 Oslo

Ivar Stokkereit
fagsjef

Elin Saga Kjørholt
seniorrådgiver

Brevet er godkjent elektronisk og har derfor ingen signatur.

Torggata 2-4,
0181 Oslo

Postboks 8889 Youngstorget,
0028 Oslo